

ปรัชญาสังคมกับการวิเคราะห์ผลงานเรื่อง “Give a Man a Fish”:
ของ Professor James Ferguson”
Social Philosophy and Analysis of Work Entitled “Give a Man a Fish”
by Professor James Ferguson

สันหฤษณ์ บุญช่วย

กลุ่มวิชาอาชีวศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Sunhakrisana.b@student.chula.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำปรัชญามาอธิบายเพื่อทำความเข้าใจสังคมเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ว่าสิ่งที่กำลังศึกษาอยู่ภายใต้กระบวนการใด มีจุดยืนหรือกรอบในการมองสังคมอย่างไรและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างสอดคล้องโยงใยกันไปถึงแต่กระบวนการทัศน์ ภาววิทยา ญาณวิทยา ไปจนกระทั่งกระบวนการวิธีวิทยา สามารถถ่ายทอดความรู้และทำให้ความรู้ที่ถูกผลิตมาได้รับการยอมรับและมีความชอบธรรมในการดำรงอยู่ในพื้นที่ทางวิชาการต่อไป โดยเป็นการยกกรณีศึกษาขึ้นมา ได้แก่ ผลงานของศาสตราจารย์เจมส์ เฟอร์กูสัน ที่ได้สะท้อนความจริงของสังคมจากความเชื่อและฐานคติภายในของตนที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ความต้องการที่จะกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมโดยประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่าสังคมแอฟริกาที่มีความเหลื่อมล้ำของเศรษฐกิจจึงทำให้ประเทศไม่มีความเจริญตามที่ควรจะเป็น เฟอร์กูสันให้ความสำคัญที่สุดกับภาษาและวาทกรรมไม่ว่าจะเป็นคำว่า “การเมือง” หรือ “การกระจาย” นำมาซึ่งข้อสรุปของผู้เขียนที่ว่ากรอบที่ใช้ในการมองและตีความปรากฏการณ์ครั้งนี้ของเฟอร์กูสันคือความพยายามโต้เถียงกับความเป็นเสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจของแอฟริกาโดยแท้ สิ่งที่เป็นเครื่องมือที่เฟอร์กูสันคิดว่าสามารถแก้ปัญหาและนำไปสู่การได้ประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุดก็คือชนนโยบายการเงินแก่ประชาชนเพื่อหวังจะกอบกู้ระบบเศรษฐกิจและในท้ายที่สุดก็จะสามารถกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ ออกสู่ชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย ที่สำคัญคือผู้แสดงที่มีบทบาทที่สุดกลับไม่ใช่รัฐแต่กลายเป็นความตื่นรู้ของประชาชนที่จะลุกขึ้นมาปกป้องทรัพยากรของตน และกดดันให้รัฐบาลต้องบริหารจัดการเพื่อให้มีการเอื้อประโยชน์แก่สาธารณชนมากกว่า การมองเห็นแต่ประโยชน์แก่คนใดคนหนึ่งเท่านั้น

คำสำคัญ: ปรัชญาสังคม กระบวนทัศน์ สังคม แอฟริกา

Abstract

The objective of this academic article was to understand the society based on the philosophy in order to realize which paradigm, standpoint or framework has been used to describe what to be studied as well as consistently explain the happening phenomena, from the paradigm of ontology, epistemology to methodology, and transfer knowledge and produce knowledge to be legitimately accepted in academic area. A case study has been raised to convey the work of Professor James Ferguson reflecting the truth of society from existing beliefs and internal assumptions including the need to distribute resources fairly. Based on prior experience, the African society has an inequality of the economy and that led to unsatisfactory growth rate of the country as it should be. Ferguson placed his utmost emphasis on language and discourse regarding either “politics” or “distribution”. This led to the author’s conclusion that Ferguson’s framework used to consider and interpret this phenomenon is the attempt to argue against the neo-liberal economy of Africa. Based on his thought, the most efficient tool to solve the problems and maximize the public benefits is the financial grant policy to the public in the hope of restoring the economy and ultimately distributing existing resources to the community. The state is not the most important party. But it’s the awareness of people who defend to protect their resources and force the government to manage for public benefits instead of their own interest.

Keywords: social philosophy, paradigm, society, Africa

1. บทนำ

นับแต่ยุคโบราณ มนุษย์มีความสงสัยใคร่รู้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกตนเอง มนุษย์จึงพยายามค้นหาวิธีการต่าง ๆ นานา ในการแสวงหาความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่ได้มีการสะสมสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน จากนั้นมนุษย์ก็ได้พัฒนาระบบคิดและระเบียบวิธีในการแสวงหาความรู้ขึ้นมาอย่างแพร่หลาย ก่อให้เกิดการถกเถียงวิาทะระหว่างเหล่านักปราชญ์ครอบคลุมในแทบทุกมิติที่มนุษย์จะสามารถจินตนาการไปถึง ตั้งแต่การกำเนิดจักรวาล โลก และปัจเจกบุคคล การดำรงอยู่ของความรู้ เหตุผล สิ่งใดเป็นความรู้สิ่งใดไม่เป็นความรู้ และระเบียบวิธีในการแสวงหาความรู้ รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมแก่ความรู้ให้เกิดการยอมรับขึ้นมา

ในการศึกษาสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของมนุษย์นั้นมีความหลากหลายซึ่งก่อให้เกิดวิาทะมากกว่า การศึกษาวิทยาศาสตร์ ความเข้าใจของสังคมในแง่มุมของจักรกริช สังคมณี (2558) จึงไม่ใช่แค่เพียงเป็น “คุณศัพท์ที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างง่าย ๆ หากแต่เป็นสิ่งที่ต้องถูกอธิบายหรือแสดงให้เห็นกระบวนการดำรงอยู่ของมัน” เพราะสังคมในความหมายที่นักวิชาการอย่างลาตัวร์ (อ้างถึงในจักรกริช สังคมณี) ได้อธิบายไว้นั้นคือ “การรวมตัวกันหรือการอยู่ร่วมกัน (collective or living together) หาใช่เพียงสิ่งที่สามารถนำไปขยายสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเกือบสำเร็จรูปเท่านั้น เพราะฉะนั้นการศึกษาสังคมจึงต้องเริ่มทำความเข้าใจอภิปรัชญาและภววิทยาของการประกอบสร้างและการดำรงอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ” ซึ่งจะมีหน้าที่ในการสร้างใหม่ (Reconstruction) และจะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนถึงการถกเถียงในระดับปรัชญาของศาสตร์ตั้งแต่ระดับภววิทยา (ontology) ที่เกี่ยวกับความจริงและการดำรงอยู่ของสิ่งที่ศึกษา ระดับญาณวิทยา (epistemology) ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการแสวงหาความรู้ ทฤษฎีความรู้ และการวินิจฉัยสร้างวัฒนธรรมแก่ความรู้ จนไปถึงระดับระเบียบวิธีวิทยา (methodology) ที่เกี่ยวกับการกำหนดยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีในการวิจัย เพราะฉะนั้นเมื่อเราเข้าใจปรัชญาอย่างถ่องแท้ กับพื้นฐานทางปรัชญาให้กระจ่างชัดจึงมีความสำคัญกับนักวิชาการซึ่งเป็นผู้ผลิตและถ่ายทอดความรู้ เพราะจะทำให้ผู้ศึกษาตระหนักรู้ว่าตนเองศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมภายใต้จุดยืนทางปรัชญาอย่างไร มีจุดแข็งจุดอ่อนอะไรบ้างที่จะต้องระมัดระวังเมื่อเลือกใช้ญาณวิทยาและระเบียบวิธีวิจัยอย่างใดอย่างหนึ่งในการศึกษาวิจัย และเมื่อได้ข้อสรุปจากงานวิจัยของตนเองแล้ว ก็สามารถอภิปรายเชื่อมโยงและวิาทะทางปัญญากับงานวิจัยอื่น ๆ ได้อย่างกลมกลืนสอดคล้องประสานกันอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้ความรู้และความจริงที่ถูกผลิตออกมาได้รับการยอมรับและมีความชอบธรรมต่อการดำรงอยู่ในพื้นที่ทางวิชาการต่อไป (พิชาย รัตนดิถ ฌ ภูเก็ด, 2557) ดังที่ธเนศ วงศ์ยานนาวา (2552) ได้ให้บรรดาธิบายไว้อย่างชัดเจนถึงการนำปรัชญามาศึกษาสังคมนั้นถือเป็นเรื่องของ “รสนิยม” ของผู้ที่ศึกษาซึ่งในแต่ละคนย่อมมีจุดยืนไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เมื่อนำปรัชญามาใช้ในการแสวงหาความจริงแล้ว สิ่งสำคัญที่ ธเนศ ๑ ให้น้ำหนักมากที่สุดคือจะมีภูมิเกณฑ์อย่างไรในการตัดสิน (justification) สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นว่ามันเป็นจริง “ความจริงที่ว่านั้นจะเป็นปรมาตถ์หรือไม่ ? ขึ้นอยู่กับยุคสมัยที่ว่า คุณจะตอบได้หรือไม่ว่ามันเป็นปรมาตถ์มั๊ย?” ฉะนั้นในที่สุดธเนศ ๑ ได้เปรียบปรัชญาเสมือนระเบียบ วินัย (discipline) ที่คอยบังคับให้คนคิดหรือมีกระบวนการคิดโดยเป็นกระบวนการที่ใช้เวลานานพอสมควรในการที่จะฝังรากลึกในสิ่งต่าง ๆ นี้ โดยทุกคนจะมีคอนแทคเลนส์ (ถ้าเป็นสมัยก่อนคงเปรียบเป็นแว่นตาหรือแว่นขยาย – ผู้เขียน) คนละแบบที่ตนเองคอยสวมใส่อยู่และไม่คิดหรือแทบจะไม่คิดที่จะเอาออกจากชีวิต ตราบใดที่ยังใส่เลนส์นี้ก็จะคิดจะอ่านภายใต้กรอบแนวคิดนี้ตลอดเวลาตามแต่ละคนจะยอมรับและสถาปนาชุดความคิดเหล่านั้นขึ้นมาในพื้นที่เฉพาะส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามเมื่ออาณาเขต หรือหน่วยวิเคราะห์ในการแสวงหาความจริงมีความแตกต่างกันแล้ว ผู้ศึกษาจึงต้องมีจุดยืนที่มีความมั่นคงเพื่อสร้างความคงเส้นคงวาต่อการวิเคราะห์ การอภิปราย หรือตีความเพื่อเป็นการป้องกันการเกิดสภาวะของการเข้ากันไม่ได้เชิงตรรกะหรือความไม่สมเหตุสมผลของการศึกษาต่อไป โดยผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างในแต่ละจุดยืนของปรัชญา ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้

2. แนวคิดว่าด้วยปรัชญาทางสังคม

ภววิทยา Ontology เป็นการศึกษาธรรมชาติของความจริง หรือสภาวะการดำรงอยู่จริงของสรรพสิ่งและธรรมชาติของสิ่งที่เป็นจริง กล่าวอย่างง่าย ๆ ภววิทยาจะศึกษาตามกรอบของการเป็นอยู่คือข้อคำถามที่สำคัญในทางภววิทยาจึงไปอยู่ที่มุมมองของโลกว่าดำรงอยู่อย่างไร สังคม โดยธรรมชาติแล้วเป็นอย่างไร สิ่งที่มีอยู่ ที่เป็นอยู่อย่างไร เงื่อนไขของการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสิ่งนั้นคืออะไร และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของสิ่งนั้นเป็นอย่างไร งานของพิชาย รัตนดิถ ญญเกิด (2557) ได้สาธกประกอบคำอธิบายถึง *ภววิทยาของปรากฏการณ์ทางสังคม* ว่าคือ “ความเป็นจริงทางสังคมมนุษย์ที่มนุษย์ศึกษาอยู่นั่นเอง หากศึกษาโครงสร้างสังคม คำถามคือโครงสร้างสังคมดำรงอยู่จริงหรือไม่ หากดำรงอยู่จริงมีองค์ประกอบอะไรบ้าง โครงสร้างสังคมมีที่ประเภทโดยแต่ละประเภทมีคุณสมบัติอย่างไร เงื่อนไขการเกิดโครงสร้างสังคมในภาพรวมและในแต่ละประเภทคืออะไร องค์ประกอบที่อยู่ในโครงสร้างสังคมมีปฏิกริยาอย่างไร” กระนั้นแล้วจะสามารถรับรู้โลก หรือสังคมได้ก็จำเป็นที่จะต้องมามีเครื่องมือที่ดีมีประสิทธิภาพ เว็บเบอร์ จึงได้เสนอว่าจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาเครื่องมือในการสังเกตนั่นคือ “เครื่องมือเชิงอุดมคติ” (Ideal Type) นั่นคืออะไรที่เป็นเป้าหมาย หรือกฎที่แท้จริงของสังคมที่สามารถเป็นตัวแทน (representation) ที่ใช้เป็นมาตรวัดความเป็นจริงได้ว่าสิ่งนี้ หรือสิ่งนั้นคือความจริง (จักรกริช สังขมณี, 2558)

ญาณวิทยา epistemology เป็นความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ที่ศึกษากับตัวผู้ศึกษา และยังเป็นการศึกษาความรู้ (knowledge) และความเชื่อที่ได้รับการพิสูจน์ว่าถูกต้อง (justified belief) ในการศึกษาหาความรู้ โดยผ่านการใช้เหตุผล ประสบการณ์ ความเชื่อ จิตสำนึก สัญลักษณ์ หรือภาษาใช้เป็นหลักฐานในการพิสูจน์ คำถามทางญาณวิทยาจึงเกิดขึ้นว่า แล้วอะไรคือเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอของความรู้ อะไรคือแหล่งความรู้ อะไรคือโครงสร้างและข้อจำกัดของความรู้ ตามที่มนุษย์ได้เข้าใจในทัศนของการใช้เหตุผลเพื่อสร้างฐานความชอบธรรม (justification) ได้อย่างไร อะไรคือสิ่งที่พิสูจน์ว่าความเชื่อมีความถูกต้อง ชอบธรรม การใช้เหตุผลเพื่อสร้างฐานความชอบธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ภายในหรือภายนอกจิตใจของมนุษย์ พิชาย ฯ สรุปว่า “ญาณวิทยาจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับประเด็นการสร้างและการกระจายของความรู้ในสาขาที่ศึกษา นั่นเอง” (จักรกริช สังขมณี, 2558) สำหรับจุดยืนทางญาณวิทยาในการเข้าถึงความเป็นจริงทางสังคมสามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวทางหลัก ดังนี้

- *ญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยม* มีฐานคติในการเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับทวิลักษณ์ (dualism) และเป็นภววิสัย (objectivity) กล่าวคือ เน้นการแบ่งแยกระหว่างผู้ศึกษากับสิ่งที่จะศึกษา โดยยืนยันว่าผู้ศึกษาและวัตถุหรือสิ่งที่ถูกศึกษาต้องเป็นอิสระต่อกัน ผู้ศึกษาจะต้องมีความสามารถในการศึกษาโดยไม่เข้าไปแทรกแซงปรากฏการณ์สิ่งที่ตนศึกษา และจะต้องไม่ให้สิ่งที่ตนศึกษามีอิทธิพลต่อตนเอง กล่าวคือผู้ศึกษาจะต้องไม่นำค่านิยมของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะศึกษา หรือจะต้องปลอดจากค่านิยม กระนั้นงานในระยะหลังมานี้ได้วิพากษ์วิจารณ์และมองข้ามพันต่อข้อกังขาในเรื่องการแบ่งแยกความเป็นวัตถุวิสัยและอัตวิสัยไปอย่างสิ้นเชิง ตัวอย่างเช่นในงานวิจัยของลาตูร์ (อ้างอิงในงานของจักรกริช สังขมณี) “ได้ผลิตผลงานร่วมกับวูลการ์ที่ชื่อว่า Laboratory Life : The Social Construction of Scientific Facts ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องทดลอง ตลอดจนกระบวนการสร้างความรู้และข้อค้นพบที่เป็นที่ยอมรับในวงการวิทยาศาสตร์นานาชาติ งาน Laboratory Life ศึกษาห้องปฏิบัติการทางชีวเวชศาสตร์และปริณผลความรู้และพื้นที่ของการทดลองเชิงวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ลาตูร์ได้บรรยายให้เห็นถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องปฏิบัติการวิจัย โดยสรุปแล้วลาตูร์ได้ให้ความสำคัญกับการประกอบสร้างความรู้ที่ถูกกระทำทั้งโดยมนุษย์ (สังคม) และโดยเครื่องมือต่าง ๆ (วัตถุ) นั่นเอง กล่าวคือท้ายที่สุดทั้งลาตูร์และวูลการ์ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำและตัวกระทำต่าง ๆ ที่ข้ามเส้นแบ่งแบบสมัยใหม่ของโลกมนุษย์ (สังคม) และโลกของธรรมชาติ (วิทยาศาสตร์)” โดยสิ้นเชิง

- *ญาณวิทยาแบบพิสัยนิยม* เชื่อว่าความรู้เป็นทัศนะหนึ่ง กล่าวคือความรู้และการประเมินความรู้เกิดขึ้นภายใต้กรอบคิด (frame work) ซึ่งจะกำหนดแหล่งทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ต่าง ๆ ในการพรรณนาและอธิบายโลกและ

สังคม ในมุมมองของนักทัศนพิสัยนิยมผู้ศึกษาหรือนักวิจัยไม่เคยประสบความสำเร็จเป็นจริงโดยตรง แต่พวกเขาได้ความเป็นจริงมาจากความเชื่อและฐานคติภายในของตนที่มีอยู่แล้วไม่มีปรากฏการณ์ใดที่เป็นข้อเท็จจริงในตัวของมันเองแต่เป็นปรากฏการณ์ภายใต้การพรรณนาของผู้ศึกษา สอดคล้องกับทีเชเนส วงศ์ยานนาวา (2558) ได้เคยให้สัมภาษณ์ในรายการ Voice of the day ทางสถานีโทรทัศน์ Voice TV. ว่า “มนุษย์ทุกคนต้องมีความเชื่ออะไรบางอย่างที่เป็นของตนเอง แต่สำหรับผมหากใครมาถามหรือสัมภาษณ์ว่าเชื่ออะไร ตัวผมเองก็บอกไม่ได้เช่นกันว่าตัวผมนั้นเชื่ออะไร?”

- *ญาณวิทยาแบบสัมพัทธนิยม* มีฐานคิดว่าทั้งประสบการณ์และความจริงเป็นการปฏิบัติการเชิงหน้าที่ของแบบแผนทางความคิดเช่นเดียวกันกับทัศนพิสัย แต่สัมพัทธนิยมเน้นเพิ่มเติมว่าไม่มีแบบแผนความคิดใดสามารถอ้างว่าแบบแผนความคิดสากลหรือความเป็นสามัญการ ดังนั้นเนื้อหา ความหมาย สังคม ความถูกต้อง ความสมเหตุสมผลของพหุติปัญญาอย่างหนึ่ง แต่ละกลุ่มแต่ละสาขาวิชาหรือแม้แต่สาขาวิชาเดียวกันก็อาจมีแบบแผนความคิดที่แตกต่างกัน และทำให้การค้นพบความจริงแตกต่างกัน การตัดสินใจวิธีการใดเข้าถึงความจริงมากกว่ากันหรือข้อสรุปใดเป็นจริงมากกว่ากันไม่สามารถทำข้ามกรอบแบบแผนความคิดได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการนำกรอบความคิดหนึ่งไปตัดสินอีกกรอบความคิดหนึ่งเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้

วิธีวิทยา methodology เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับตรรกะการแสวงหาความรู้ในศาสตร์ โดยเฉพาะการตรวจสอบศักยภาพและข้อจำกัดของเทคนิคหรือกระบวนการศึกษา หรือระเบียบวิธีที่นักวิชาการในแต่ละสาขาแสวงหาความรู้ เช่น วิธีการตั้งคำถาม การวิจัย วิธีการหาหลักฐานข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับวิธีวิทยาในการศึกษาสังคมนั้น จักรกริช สังขมณี (2558) กล่าวไว้ว่า “สำหรับศาสตร์ที่ศึกษาสังคม เป็นทั้งวิธีคิด (mode of thinking) วิธีทำความเข้าใจ (mode of inquiry) และวิธีการอธิบาย (mode of explanation) โดยศึกษาไปเพื่อ 1) เป้าหมายเชิงสังคม เช่น ทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำ อคติทางชาติพันธุ์ ปัญหาสังคม ได้แก่ อาชญากรรม ปัญหาวัยรุ่น เป็นต้น 2) เป้าหมายเชิงการพัฒนา แสวงหาทางเลือกในการพัฒนา เช่นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ความไม่เท่าเทียม การกีดกันทางเพศ เป็นต้น และ 3) เป้าหมายเชิงวิชาการ เป็นการสร้างและปรับเปลี่ยนแนวคิดทางสังคม การพัฒนาวิธีการศึกษาสังคม เป็นต้น”

นำมาสู่ข้อสรุปของคำถามว่าการศึกษา และการแสวงหาความรู้ในทางสังคมศาสตร์นั้นการนำปรัชญาของศาสตร์มาอธิบายหรือทำความเข้าใจก็เพื่อทำให้ผู้ศึกษาได้เกิดการตระหนักรู้ว่าสิ่งที่กำลังศึกษาอยู่ภายใต้กรอบ หรือกระบวนการทัศน์แบบใดเมื่อเป็นเช่นนี้ความสับสนฉงนใจก็คงไม่เกิดขึ้น อีกทั้งสามารถศึกษาได้อย่างสอดคล้องระหว่างกระบวนการทัศน์ ภาววิทยา ญาณวิทยา และวิธีวิทยา ซึ่งจะทำให้งานวิจัยมีรากฐานหนักแน่นเที่ยงตรงทางปรัชญาและทฤษฎีมีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ในการสร้างประโยชน์แก่สังคม อธิบายต่อปรากฏการณ์ได้อย่างเฉียบคม ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

3. การนำปรัชญาสังคมมาวิเคราะห์ต่อกรณีศึกษาผลงาน Give a man a fish : Professor James Ferguson

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่าการทำความเข้าใจปรัชญาอย่างกระจ่างชัดนั้นมีความสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะนักวิชาการ เพราะนั่นหมายถึงเราจะสามารถนำปรัชญาเหล่านั้นมาเป็นตัวกำหนดขอบเขตของบรรดางานที่เราจะศึกษาโดยตระหนักรู้ว่าตนเองศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ภายใต้กรอบหรือจุดยืนทางปรัชญาอย่างไรนั่นเอง กรณีศึกษางานเรื่อง Give a man a fish : Reflections on the New Politics of Distribution นั้นเป็นผลงานล่าสุด (2015) ของศาสตราจารย์ เจมส์ เฟอร์กูสัน (Professor James Ferguson) ศาสตราจารย์ด้านมานุษยวิทยา แห่งมหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ด ก่อนที่ผู้เขียนจะเริ่มอธิบายถึงส่วนต่าง ๆ ภายในงานชิ้นนี้ ขอไปสำรวจตรวจสอบถึงประวัติความเป็นมาในผลงานด้านวิชาการของศาสตราจารย์ผู้นี้เสียก่อน โดยงานหลักของเฟอร์กูสันนั้นจะสนใจไปบริเวณตอนใต้ของทวีปแอฟริกา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศ Lesotho, Zambia, South Africa, and Namibia) ในงานของเขานี้จะมีความเกี่ยวโยงกับประเด็นในเรื่องของ

การเมืองและการพัฒนา ความเป็นชนบทกับเมือง ผู้อพยพ การเปลี่ยนมุมมองของความรวยกับความจน ประสบการณ์แห่งความทันสมัย ความเป็นผู้เชี่ยวชาญของรัฐ ความจริงและความใฝ่ฝันในดินแดนแอฟริกา และทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ในเชิงชาติพันธุ์วรรณา ทั้งนี้งานส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การอธิบายและพยายามจัดการกับวาทกรรมของคำว่า “การพัฒนา” และ “ความทันสมัย” กับความทับซ้อนของคนสามัญ ตัวอย่างผลงานอาทิ The Anti-politic Machine (1990), Global Shadows : Africa in the Neoliberal World (2006) เป็นต้น กระทั่งมาสู่ผลงานล่าสุดที่ค่อนข้างจะตื่นตระหนกตกใจและหรือขยายไปสู่วงกว้างของชุดนโยบายสังคมสวัสดิการ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสถาปนาชุดนโยบายนี้ให้มีการขยายออกไปในวาทกรรมที่เกี่ยวกับ “การเมืองและการกระจาย” และแสดงให้เห็นว่าเขาจะเชื่อมโยงกับรูปแบบของการเมือง กับการกระจายความเป็นธรรมของทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการตั้งคำถามต่อสิทธิในการครอบครองทรัพยากรเหล่านั้นว่าใครจะมีสิทธิดังกล่าวและทำไมจึงเป็นเช่นนั้น (Department of Anthropology, ออนไลน์) จากข้อมูลพื้นฐานโดยสังเขปนี้ทำให้ผู้เขียนพอที่จะเห็นภาพของศาสตราจารย์เจมส์ เฟอร์กูสันผู้น้อยอยู่บ้างพอสมควร กล่าวคือเขาเป็นนักมานุษยวิทยาที่มีความสนใจและมีผลงานในประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะด้านเศรษฐศาสตร์และด้านการเมืองซึ่งเป็นที่มาของความแปลกใจอยู่เสมอของผู้เขียนเพราะตั้งแต่ผู้เขียนได้รำเรียนมาตั้งแต่ปริญญาตรีทางด้านรัฐศาสตร์ และปริญญาโททางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง (แต่ยังคงมีความอ่อนเยาว์อยู่มากนัก) ยังไม่เคยเห็นงานทางด้านนี้ที่ออกมาโดยนักมานุษยวิทยาเลย เจมส์ เฟอร์กูสันจึงถือเป็นคนแรกที่เปิด โลกทัศน์ใหม่ให้ผู้เขียนเลยทีเดียวได้ กระนั้นทำให้ผู้เขียนย้อนระลึกไปถึงงานของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2551) ที่ได้เขียนบทวิพากษ์ของวิชาที่ว่าด้วยรัฐศาสตร์และได้ต่อยอดถึงความไร้เนื้อหาของศาสตร์สาขาวิชานี้ ไชยรัตน์ ๖ ได้ยกตัวอย่างประเด็นที่รัฐศาสตร์แนวพหุวัฒนธรรมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาคิดว่า “เป็นแพชั่นล่าสุดคือการหันมามองหรือให้ความสนใจศึกษาเรื่องนโยบายสาธารณะว่า นอกเหนือไปจากการที่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปมากมายแล้ว เช่น Policy studies, policy analysis เป็นต้น” การหันไปให้ความสนใจศึกษาในประเด็นเรื่องนโยบายสาธารณะในหมู่มวลนักรัฐศาสตร์อเมริกันนั้น ไชยรัตน์ ๖ มองว่า “เป็นเพียงยุทธศาสตร์ที่จะยกฐานะของตัวศาสตร์นี้ให้เป็นที่ยอมรับในสังคมเท่านั้นเอง แต่ความพยายามดังกล่าวนี้คล้ายกับความพยายามที่จะเป็น “วิทยาศาสตร์” ที่ผ่านมานในอดีตคือหากคนนอกวงการที่สนใจได้น้อยมากทั้งนี้เพราะว่าการศึกษานโยบายสาธารณะในแวดวงของรัฐศาสตร์ที่เป็นอยู่นี้ เป็นเพียงการขยายการศึกษาของวิชารัฐประศาสนศาสตร์เดิมออกไปโดยผนวกเอาความรู้ด้าน ๆ ทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาไว้ด้วยกัน” งานของเจมส์ เฟอร์กูสันผู้เขียนมีอาจตัดสินใจ หรือกล่าวได้ว่าอยู่ในกรอบ ในเกณฑ์กรณีเดียวกับที่ไชยรัตน์ ๖ ได้วิพากษ์ไว้หรือไม่ แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือแม้แต่กระแสรองก็ตามที่จะหาญกล้าออกมาป่าวประกาศโฆษณาถึงชุดนโยบายที่เปรียบเสมือนยารักษาโรครอบจักรวาลแก่ประเทศโลกที่สามอย่างแอฟริกาได้อย่างมั่นใจ ดังที่เฟอร์กูสันพยายามสร้างงานชิ้นนี้ออกมาสู่สาธารณชนและได้พยายามบ่งชี้ว่างานชิ้นนี้อธิบายถึงมิติใหม่ในเรื่องของการแบ่งปันปันส่วน หรือการกระจายทรัพยากรธรรมชาติไปสู่ประชาชนในประเทศโลกที่สาม ทั้งนี้ความพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งของงานชิ้นนี้เปรียบเสมือนเครื่องยืนยัน หรือพิสูจน์ความแม่นยำของข้อมูลด้วยการใช้ประสบการณ์มากกว่าสามสิบปีด้วยวิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาของตนเอง

สำหรับงาน Give a man a fish ของเฟอร์กูสันนี้เมื่อผู้เขียนจะนำมาเป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์ถึงสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสร้าง โดยได้นำหลักการของภาววิทยา และญาณวิทยาามาเพื่อเป็นตัวสร้างขอบเขตของความรู้ และพยายามแจกแจงรายละเอียดของงานชิ้นดังกล่าวที่เฟอร์กูสันพยายามให้คำว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ต้องสถาปนาชุดนโยบายนี้ขึ้นมาเพื่อต้องการสร้างความเท่าเทียมหรือความเป็นธรรมในสังคมแอฟริกา ฉะนั้นผู้เขียนจึงมองว่าความจริงตามหลักการของภาววิทยาสัมพัทธนิยมนั้นเฟอร์กูสันกำลังต้องการสร้างให้เกิด การกระจายที่เป็นธรรม (Distribution) ในสังคมแอฟริกาเพื่อให้เกิดเป็นสังคมสวัสดิการ ให้ได้ เปรียบเสมือนกล่องดำที่ต้องเปิดออกมาเพื่อวินิจฉัยที่มาที่ไปว่ามีลักษณะอย่างไร จะอธิบายถึงสาเหตุกระทั่งทำนาไปสู่อนาคตได้อย่างไร

สิ่งที่ศึกษาได้จากงานของเฟอร์กูสันชิ้นนี้ คือการที่เขาพยายามอธิบายถึงการทะยานขึ้นของความเป็นสังคมสวัสดิการด้วยวิธีการกระจายทรัพยากรสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนต่อกรณีที่ว่าความจริงนี้มีได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างสามัญการ

แต่ถูกสร้างขึ้น ประดิษฐ์ขึ้นมาจากประสบการณ์บางอย่าง ซึ่งผู้เขียนมองว่าจากประสบการณ์เฟอร์กูสันเองมีกรอบแนวคิดที่มองว่าสังคมแอฟริกาที่มีความเหลื่อมล้ำอย่างรุนแรง กล่าวคือ แม้แอฟริกาจะมีทรัพยากรมากมาย แต่กระนั้นก็ไม่สามารถพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่สนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากที่ผ่านมาแอฟริกาปฏิบัติตามกรอบนโยบายของชาติตะวันตกโดยนำตัวแบบการพัฒนาแบบฉันทมติของตะวันตก หรือการยึดกรอบแนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่ (Neo liberalism) มาใช้อย่างเคร่งครัด ซึ่งตัวแบบดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร นอกจากการเปิดรับให้ทุนนิยมตะวันตกมาขูดรีดผ่านการแปรรูปทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นของเอกชน และเน้นให้เศรษฐกิจขับเคลื่อนตามกลไกตลาด อาทิ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจไฟฟ้า และน้ำ แนวคิดนี้จึงเน้นไปที่การติดต่อเชื่อมโยงระหว่างประเทศด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการทวีความมั่งคั่งเป็นช่องทางในการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ประเทศที่พัฒนาต่อไป แต่ในความเป็นจริงกลับตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงชุดนโยบายที่เปรียบเสมือนยารักษาโรครอบจักรวาลนี้ไม่สามารถทำให้ประเทศที่ปฏิบัติ (หรือถูกบังคับให้ปฏิบัติตาม) อย่างเคร่งครัดหายขาดจากอาการป่วยทางเศรษฐกิจแต่กลับทำให้เศรษฐกิจดำดิ่งลงป๋ออีกด้วย ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะมาจากประเทศโลกที่สามทั้งสิ้น ได้แก่ แอฟริกา ละตินอเมริกา เอเชีย ซึ่งในขณะนี้ประเทศไทยเองก็เคยอยู่ภายใต้บังคับบัญชาขององค์กรโลกบาลและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดมาแล้วเช่นกัน งานของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2548) ได้อ้างถึงงานวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่ประเทศโลกที่สามปฏิบัติตามฉันทมติแห่งวอชิงตันอย่างตรงไปตรงมาของโจเซฟ สติกลิตซ์ พอสรุปได้ว่า “ฉันทมติวอชิงตันกดดันให้ประเทศโลกที่สามเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกทดแทนการนำเข้า แต่สุดท้ายก็มีนักเศรษฐศาสตร์ที่มีใจเป็นกลางชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการส่งออกกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นความสัมพันธ์ที่หาได้ชัดเจนกันไม่ กดดันให้โลกที่สามให้ความสำคัญกับเป้าหมายเสถียรภาพของราคาด้วยการรัดเข็มขัดทางการคลังแต่การลดเงินเพื่อให้อยู่ในอัตราต่ำมาก ๆ นั้นมีต้นทุนที่สังคมต้องแบกรับเพราะมีอาจเติบโตมากเท่าที่ควร และที่สำคัญฉันทมตินี้กดดันให้โลกที่สามมีการถ่ายโอนการผลิตจากภาครัฐบาลไปสู่ภาคเอกชน (privatization) ลดการกำกับและลดการควบคุมโดยรัฐบาล (deregulation) และขนาดของภาครัฐบาลเพื่อให้กลไกราคามีบทบาทในการจัดสรรทรัพยากรในการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ มากขึ้น แต่การลดบทบาทของภาครัฐตามแนวทางนี้ ทำให้ประชาชนผู้ยากไร้และกลุ่มชนผู้ด้อยโอกาสได้รับความช่วยเหลือก็ถูกจากรัฐบาลเท่าที่ควร” และจากข้อวิพากษ์ต่อกรอบนโยบาย Neo Liberalism นี้เองทำให้ผู้เขียนตีความได้ว่าจากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เฟอร์กูสันน่าจะมีความรอบแนวคิดไปในทิศทาง Anti neo liberalism เป็นแน่ สังเกตได้จากวรรณคดีที่เฟอร์กูสันได้โน้มน้าวผู้อ่านงานของเขาว่า มีผู้รู้ได้ประกาศว่าเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ได้ตายไปจากสังคมแบบรัฐสวัสดิการ “..even as pundits elsewhere proclaim the neoliberal death of the welfare state.”

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการที่จะกระจายทรัพยากรนี้ เฟอร์กูสันเลือกวิธีการในการจ่ายเงินสดให้กับประชาชนที่มีรายได้ต่ำ โดยสถิติมากกว่าร้อยละ 30 ของประชาชนในแอฟริกาจะได้รับแจกเงินนี้และเชื่อว่าวิธีการนี้จะประสบความสำเร็จในการที่จะลดความยากจนของประชาชนได้โดยเขาพยายามชี้ให้เห็นถึงโอกาสที่จะมีการคิดใหม่ทำใหม่ของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน เฟอร์กูสันเชื่อว่าระบบทุนนิยมทำให้สังคมเปลี่ยนไปมีการนำตลาด และกลไกเข้ามาแทนที่ทุกคนมุ่งประเด็นไปที่ “เงิน” โดยมองว่ากิจกรรมใดก็ตามจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ก็ต้องมีเงินนี้แหละเป็นตัวสนับสนุน เงินจึงกลายเป็นตัวกระตุ้นเร็วเศรษฐกิจและสังคม และทำให้ประชาชนได้รับการตอบสนองต่อความพึงพอใจของตน เงินถูกนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งของจำเป็นสำหรับมนุษย์คือ น้ำ กล่าวคือทุกบ้านจะต้องมีน้ำเพียงพอกับการดำรงชีพ ฉะนั้นใครที่นั่นเงินก็จำเป็นต้องมีให้เพียงพอต่อการดำรงอยู่เช่นกัน ฉะนั้นความจำเป็นของการมีเงินในกระเป๋าย่อมหมายถึงการมีความต้องการ (demand) สูงในระบบเศรษฐกิจ เมื่อความต้องการสูงอุปโภคบริโภคประชาชนมีความสามารถในการจ่าย เงินก็จะหมุนเวียนเข้าสู่ระบบและในที่สุดก็จะทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต นั่นเอง กระนั้นยังมีเรื่องของการพัฒนาแบบใหม่เพื่อนำไปสู่การเมืองก้าวใหม่ กล่าวคือต้องให้ความสำคัญกับวาทกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองเรื่องของการกระจาย เพราะประสบการณ์ที่ผ่านมาการเมืองยังไม่สามารถนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรความมั่งคั่งให้กับประชาชนในประเทศได้ เฟอร์กูสันพยายามตั้งคำถามว่า “อะไรคือความชัดเจนในการจัดสรรความมั่งคั่งของประเทศให้กับประชาชน” จนได้เสนอแนวทางที่คิดว่าดีในการจัดสรรทรัพยากร

ให้กับประชาชน ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “รัฐสวัสดิการใหม่” ขึ้นมา นั่นก็คือโครงการความช่วยเหลือในรูปแบบการให้เงินโดยตรง โดยเฉพาะเงินบำนาญวัยชราและทุนสนับสนุนเด็กได้ส่งผลในเชิงบวกที่แท้จริง ขณะเดียวกันก็ได้มีการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่เพื่อสร้างการจ้างงาน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังเกิดคำถามถึงความเป็นไปได้ในการกระจายรายได้เป็นไปอย่างแท้จริงหรือไม่ เฟอร์กูสันได้ยกตัวอย่างกรณีที่มีเป็ยสำหรับแนวคิดการแบ่งปันแบบใหม่โดยมีหลักการสำคัญว่าต้องสามารถทำให้ชาวนามีเป็ยทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีเพราะทรัพยากรธรรมชาติล้นแล้วแต่เป็นของชาวนามีเป็ยทั้งสิ้น ดังนั้นความช่วยเหลือสังคมในรูปแบบของรายได้ขั้นพื้นฐานจึงถูกจัดตั้งขึ้นมาครั้งแรก เช่น การให้ความช่วยเหลือตามชาติกำเนิด ซึ่งเน้นไปที่เรื่องของสิทธิพลเมืองในการเข้าถึงทรัพยากร เมื่อผู้เขียนได้พิจารณาจากข้อเสนอของเฟอร์กูสันมีมุมมองว่าเขาพยายามคิด (จนอาจกลายเป็นความทะเยอทะยาน – ผู้เขียน) ว่างานที่พยายามสถาปนาออกมาเป็นนวัตกรรม หรือเป็นสถาปัตยกรรมใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นที่ไหนมาก่อน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมีงานโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐศาสตร์จำนวนมากได้ให้คำอธิบายมาเป็นเวลานานแล้ว เช่นกรณีการอัดฉีดเม็ดเงินสู่ระบบเศรษฐกิจ หรือ มาตรการ Quantitative Easing : QE เป็นมาตรการหรือนโยบายทางการเงินในลักษณะผ่อนคลายนอก ๆ ที่ประเทศโดยเฉพาะมหาอำนาจได้นำมาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจในประเทศของตนยกตัวอย่างสหรัฐอเมริกานำมาใช้เป็นยาวนานใหญ่ต่อกรณีวิกฤตการณ์แฮมเบอร์เกอร์ ในปี 2010 นั้นเอง ซึ่งค่อนข้างจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับมาตรการที่เฟอร์กูสันพยายามอธิบายถึงการนำเงินไปแจกให้กับประชาชนสำหรับตัวผู้เขียนแล้วมองว่านโยบายดังกล่าวแม้กระทั่งการบริหารจัดการของภาครัฐไทยเอง ก็มียุทธศาสตร์ออกมาแทบจะทุกยุคทุกสมัยจนทำให้ถูกตั้งสังเกตจากภาคส่วนอื่นว่าเป็นมาตรการเร่งรัดความเป็นประชานิยมหรือไม่ และจะทำให้ประชาชนเกิดความขี้เกียจหรือเบื่อหน่ายในการทำงานหรือไม่ ก็จำเป็นที่จะต้องไปดูผลการปฏิบัติว่าสุดท้ายแล้วเกิดประสิทธิภาพต่อประชาชนมากน้อยเพียงใด ถึงแม้ว่าจะมีงานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (MIT) ได้มีการสำรวจเกี่ยวกับโครงการด้านสวัสดิการและความช่วยเหลือทางการเงิน โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยหลายชิ้นในหลายประเทศพบว่า “โครงการด้านสวัสดิการและความช่วยเหลือทางการเงินไม่ได้ทำให้ประชาชนเกิดความขี้เกียจทำงานมากขึ้น การศึกษาโครงการเหล่านี้พบว่าสวัสดิการและการให้เงินช่วยเหลือไม่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญทั้งเรื่องระดับการจ้างงานหรือชั่วโมงในการทำงานแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามข้อมูลการศึกษาบางชิ้นพบว่าการแจกเงินยิ่งช่วยส่งเสริมให้มีการทำงานมากขึ้นด้วยโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาบางแห่ง เช่นโครงการให้เงินทุนการศึกษาแก่ชาวอุกันดาที่ยากจนทำให้พวกเขาได้เรียนรู้พัฒนาทักษะฝีมือทำให้พวกเขาได้มีเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 17” ทั้งนี้ Dylan Matthews ระบุอีกว่า “โครงการช่วยเหลือทางการเงินในแอฟริการเน้นย้ำในเรื่องการส่งเสริมธุรกิจโดยให้ผู้ที่ต้องการรับทุนเข้าร่วมอบรมต้องระบุว่าพวกเขาจะใช้เงินไปพัฒนาทักษะด้านนี้ไปปรับปรุงธุรกิจของตนอย่างไร และนอกจากนี้ยังมีการให้เงินทุนตั้งต้นธุรกิจแบบให้ครั้งเดียวด้วย” จากงานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์ที่แมทริวสันนำมาเผยแพร่นี้ได้ตอกย้ำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าสิ่งที่เฟอร์กูสันพยายามเสนอนั้นได้มีนักเศรษฐศาสตร์นั้นเสนอมาแล้ว งานของเฟอร์กูสันจึงไม่ได้เป็นนวัตกรรมอะไรจนน่าตระหนกตกใจ สำหรับในประเด็นของวาทกรรมของการเมืองและการกระจายทรัพยากรนั้นโดยแอฟริกาเคยมีการอภิปรายเรื่องการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ เฟอร์กูสันได้ตั้งคำถามว่าท้ายสุดแล้วใครจะเป็นผู้ที่มีสิทธิที่แท้จริงในการครอบครองนี้ โดยเขาได้ยกกรณีของชาวนามีเป็ยว่าชาวนามีเป็ยจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีก็เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นของชาวนามีเป็ยที่ถูกกระจายไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งในแอฟริกาเป็นพื้นที่ที่ทราบกันดีว่าถึงแม้จะมีทรัพยากรมากแต่ไม่สามารถพัฒนาได้เสียที สำหรับประเด็นนี้ทำให้ผู้เขียนนึกถึงงานชิ้นสำคัญของเอลินอร์ ออสโตรอม สตรีคนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ งานชิ้นนี้ (อ้างถึงในนวนลน้อย ตรีรัตน์, 2552) “นำเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรสาธารณะซึ่งมีการใช้ร่วมกัน (common-pool resources : CPRs) ปัญหาของทรัพยากรสาธารณะในประเทศก็คือ ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ แต่ไม่มีใครแต่เพียงผู้เดียวเป็นเจ้าของเพราะคนที่เป็ยเจ้าของคือสาธารณชน ถือเป็นทรัพย์สินร่วมกันของทุกคน แต่การใช้ทรัพยากรของแต่ละคนจะกระทบความสามารถในการใช้ของคนอื่น ๆ ปัญหาที่ตามมาคือ การเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็วของทรัพยากรดังกล่าว เพราะเกิดสภาพการเร่งรีบหรือกอบโกยในการใช้ทรัพยากร เพราะต่างตระหนักว่าถ้าตนไม่รีบใช้ คนอื่นก็จะใช้ และตนก็จะได้ใช้น้อยลงหรือทรัพยากรนั้นหมดไปปัญหาความยากลำบากในการ

จัดการทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติเหล่านี้ ถูกเรียกขานว่าเป็น โศกนาฏกรรมของสาธารณะสมบัติ (tragedy of the commons) ปัญหานี้ยังนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยฝ่ายชาวบ้านซึ่งไม่มีเงินทุนมักจะเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ กลุ่มทุนที่มีทั้งอำนาจและความมั่งคั่ง สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาเพื่อกอบโกยทรัพยากรเหล่านี้ไปเป็นประโยชน์และสร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง ทรัพยากรสาธารณะจึงถูก แ่่งยื้อเอาไปใช้ประโยชน์โดยคนกลุ่มน้อยที่มั่งคั่ง ปล่อยให้คนส่วนใหญ่ของประเทศให้จมปลักอยู่กับความยากจน และหมดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสาธารณะเพื่อการยังชีพ การที่จะจัดสรรให้ใครเป็นผู้มีสิทธิในทรัพยากรจึงไม่ใช่ประเด็นที่จะต้องดำเนินการกันได้อย่างง่าย ๆ ออسترอม ได้นำเสนอในแนวทางก็คือ การทำให้เกิดกรรมสิทธิ์ร่วมกัน ของคนที่ใช้ประโยชน์ และมีการดูแลรักษาร่วมกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากร” ทั้งนี้งานของออسترอมก็เป็นอีกชิ้นหนึ่งที่ตอกย้ำว่าสิ่งที่เพอร์กูสันคิดและนำเสนอมาไม่ได้เป็นสิ่งที่ใหม่จนสร้างความสั่นสะเทือนต่อวงการวิชาการแต่อย่างใด แต่ผู้เขียนมีความตระหนักเพียงแค่งานชิ้นนี้ถูกนำเสนอจากนักมานุษยวิทยาเท่านั้นเอง

กลับมาสู่การวิเคราะห์ส่วนประกอบสร้างของประเด็นการกระจายความเป็นธรรมให้เกิดในสังคมเพื่อให้เกิดสังคมสวัสดิการ ในส่วนของผู้ที่มีบทบาทสำคัญ (Actor) เพอร์กูสันพยายามนำเสนอว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญหาใช้รัฐ (state) ไม่ แต่คือภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทแทนที่ เพอร์กูสันมองว่าอาจจะเป็นไปได้ที่จะมีคนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพแบบหัวใหม่ในการรณรงค์และเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงใหม่ให้คนในชาติมีส่วนร่วมในการแบ่งปันความมั่งคั่งของชาติ ซึ่งร่วมไปถึงสินแร่ใต้ดิน ภาคประชาสังคมจะรวมตัวกันเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการจัดสรรทรัพยากรที่มีความสำคัญระดับยุทธศาสตร์และมูลค่าสูงทางเศรษฐกิจ เช่น เหมืองแร่ เพราะปัจจุบันยังไม่มีมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้การต่อสู้ที่ผ่านมาของภาคประชาชนในแอฟริกาเป็นเพียงการนัดหยุดงานประท้วงค่าจ้างแรงงาน แต่ยังไม่เกี่ยวกับการจัดสรรความมั่งคั่งให้กับภาคประชาชนอย่างแท้จริง เพราะประสบการณ์ของแอฟริกาที่ผ่านมาที่ย่อมทราบกันดีในวงกว้างว่าไร้ประสิทธิภาพอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการทรัพยากรโดยสิ้นเชิง สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ (2550) ใช้คำว่าปทัชชีวินที่ประสบปัญหาถือเป็น “ปทัชชีวินความอุดมสมบูรณ์” (paradox of plenty) กล่าวคือแม้มีทรัพยากรมาก แต่ไม่สามารถพัฒนาได้สักที และยังคงต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีและปัจจัยทางด้านตัวเงินจากต่างประเทศที่เป็นมหาอำนาจต่อไป แต่สำหรับประเด็นที่เพอร์กูสันพยายามจะนำเสนอถือเป็นก้าวใหม่ที่ดีเมื่อประชาชน หรือภาคประชาสังคมเองโดยเฉพาะวัยรุ่น หรือวัยแรงงานเริ่มมีการตระหนักถึงสิทธิของตนเองต่อการเข้าไปมีส่วนหนึ่งส่วนใดในกระจายและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นเพราะสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้นแต่เป็นของสาธารณสมบัติของทุกคนในชาติต่างหาก

4. บทสรุป

กระทั่งมาถึงจุดนี้เราจึงได้พบกับคำตอบที่ว่าทำไมการศึกษาสังคมศาสตร์จึงต้องมีการนำปรัชญามาศึกษาทำความเข้าใจเพื่อทำให้ผู้ศึกษาได้เกิดความตระหนักว่าสิ่งที่กำลังศึกษาอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์ใด มีจุดยืนหรือกรอบในการมองสังคมอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ความสับสนก็จะไม่เกิดขึ้นและสามารถศึกษาได้อย่างสอดคล้องโยงใยกันไปได้ตั้งแต่กระบวนทัศน์ ภาววิทยา ญาณวิทยา ไปจนกระทั่งกระบวนวิธีวิทยา สามารถถ่ายทอดความรู้และทำให้ความรู้ที่ถูกผลิตมาได้รับการยอมรับและมีความชอบธรรมในการดำรงอยู่ในพื้นที่ทางวิชาการต่อไป กระนั้นเมื่อมีการยกกรณีศึกษาขึ้นมาเพื่อเป็นการสร้างขอบเขตของภาววิทยา และญาณวิทยาของความรู้ ได้แก่งานชิ้นล่าสุดของศาสตราจารย์เจมส์ เพอร์กูสัน แห่งมหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ด เขาได้ทุ่มเทเวลาตัวเองไปศึกษาอยู่บริเวณพื้นที่แอฟริการ่วมสามสิบปีทำให้มองเห็นภาพที่เกิดจากการสร้างของจิตอันมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ของตัวเอง มีการประเมินความรู้ภายใต้กรอบความคิดซึ่งได้กำหนดแหล่งทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ต่าง ๆ ในการพรรณนาโลกและสังคม เพอร์กูสันได้สะท้อนความจริงของสังคมจากความเชื่อและฐานคติภายในของตนที่มีอยู่แล้ว ได้แก่การต้องการที่จะกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมโดยประสบการณ์ที่ผ่านมาพบว่าสังคมแอฟริกาที่มีความเหลื่อมล้ำของเศรษฐกิจจึงทำให้ประเทศไม่มีความเจริญตามที่ควรจะเป็น เขาให้ความสำคัญที่สุดกับภาษาและวาทกรรมไม่ว่าจะเป็น

“การเมือง” หรือ “การกระจาย” นำมาซึ่งข้อสรุปของผู้เขียนที่ว่ากรอบที่ใช้ในการมองและตีความปรากฏการณ์ครั้งนี้ของเฟอร์กูสันคือพยายามโต้เถียงกับความเป็นเสรีนิยมใหม่ทางเศรษฐกิจของแอฟริกาโดยแท้ สิ่งซึ่งที่เป็นเครื่องมือที่เฟอร์กูสันคิดว่าสามารถแก้ปัญหาและนำไปสู่การได้ประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุดก็คือชุดนโยบายการให้เงินแก่ประชาชนเพื่อหวังจะกอบกู้ระบบเศรษฐกิจและในท้ายที่สุดก็จะสามารถกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ออกสู่ชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย ที่สำคัญคือผู้แสดงที่มีบทบาทที่สุดกลับไม่ใช่รัฐ แต่กลายเป็นความตื่นรู้ของประชาชนที่จะลุกขึ้นมาปกป้องทรัพยากรของตน และกดดันให้รัฐบาลต้องบริหารจัดการเพื่อให้มีการเอื้อประโยชน์แก่สาธารณชนมากกว่าการมองเห็นแต่ประโยชน์แก่คนใดคนหนึ่งเท่านั้น

5. เอกสารอ้างอิง

- จักรกริช สังขมณี . (2558). ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2551). รัฐศาสตร์แนววิพากษ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนศ วงศ์ยานนาวา. (2552). ประวัติศาสตร์กับปรัชญา. [การสัมมนาอบรมวิชาการคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. 20 กรกฎาคม 2552.
- ธนศ วงศ์ยานนาวา. (2558). Voice of the day : ธนศ (วงศ์) ผู้ส่งต่อความรู้และอื่น ๆ อีกมากมาย [การสัมภาษณ์ รายการโทรทัศน์ช่องว้อยซ์ทีวี]. 23 สิงหาคม 2558.
- นวนน้อย ดรีรัตน์. การจัดการทรัพยากรสาธารณะ [ออนไลน์]. 2552. 26 ธันวาคม 2558 แหล่งที่มา: <http://www.measwatch.org/writing/2889>
- พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2557). ปรัชญาสังคม การอธิบายทางสังคมรากฐานสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. ฉันทามติวงซิงตัน [ออนไลน์]. 2548. 26 ธันวาคม 2558 แหล่งที่มา: <http://econ.tu.ac.th>
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์” ทำไมแอฟริกาจึงห้าแขนรับจีน?. [ออนไลน์]. 2550. 26 ธันวาคม 2558 แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/China/ViewNews.aspx?NewsID=9500000132742>
- Department of Antropology. Ferguson James [online]. 2015. Available from: <https://web.stanford.edu/dept/anthropology/cgi-bin/web/?q=node/97> [2015, December 26].
- Dylan Matthews. Economists tested 7 welfare programs to see if they made people lazy. They didn't. [online]. 2015. Available from: <http://www.vox.com/policy-and-politics/2015/11/20/9764324/welfare-cash-transfer-work>
- James Ferguson. (2015). Give a man a fish. London: Duke University press.